

Akwụkwọ Daniel - Nọmba Otu Nari na Iri Isii na Ise

Iwepụ Ihe Nkpuchi n'elu Ụkpụrụ Amụma: Site n'aka Alexander Ukwu ruo Rome nke Oge A

Jeff Pippenger
2024-03-29

Anyị ga-atụle ugbo a akụkọ ihe mere n'oge sochiri ọnwụ mberede nke Alexander the Great, nke na-anọchi anya afọ 538 ruo n'oge ọgwụgwụ na 1798.

Ma mgbe ọ ga-ebili, a ga-agbaji alaeze ya, a ga-ekewakwa ya gaa n'ebe ifufe anọ nke eluigwe dị; ọ gaghịkwa agara ụmụ ya, ọ bughịkwa dika ọchịchị ya nke o jiri chịa: n'ihu na a ga-ewepụ alaeze ya, ọbuna nye ndị ọzọ, ewezuga ndị ahụ. Ma eze nke ndịda ga-adị ike, na otu n'ime ndị isi ya; ọ ga-adịkwa ike karịa ya, ma nwee ọchịchị; ọchịchị ya ga-abụ ọchịchị ukwu. Ma na njedebe nke afọ dị iche iche ha ga-ejikọta onwe ha ọnu; n'ihu na ada eze nke ndịda ga-abịakwute eze nke ugwu ime nkwekọrịta: ma ọ gaghị-edebe ike nke ogwe aka; ọ gaghịkwa eguzo, ya na ogwe aka ya: kama a ga-enyefe ya, na ndị kpobatarara ya, na onye mụrụ ya, na onye nyere ya ike n'oge ndị a. Ma otu ga-ebili site n'alaka nke mgborogwu ya n'ọndụ ya, onye ga-abia na ndị agha, ma banye n'ebe e wusiri ike nke eze nke ugwu, ma mee megide ha, ma merie: Ọ ga-ebukwa ndị chi ha n'agha laa n'Ijpt, tinyere ndị isi ha, na arịa ha dị oké ọnu nke ọlaocha na nke ọlaedo; ọ ga-anogidekwa ọtụtụ afọ karịa eze nke ugwu. Ya mere eze nke ndịda ga-abata n'alaeze ya, ma laghachi n'ala nke aka ya. Daniel 11:4–9.

N'ikpeazụ, mgbe agbajisiri alaeze Alẹzanda Onye Ukwu, ndị luru ọgụ ka ha jide ọchịchị nke alaeze ahụ mbụ kewara n'ime alaeze abụọ bụ isi. Otu alaeze jidere akụkụ ndịda nke alaeze mbụ Alẹzanda, nke ọzọ ejidekwara akụkụ ugwu ya. Site n'oge ahụ gaa n'ihu n'akụkọ amụma ahụ, a na-akpọ ha nanị eze ndịda na eze ugwu. Ozugbo ọgụ ahụ maka ọchịchị uwa ruru n'ókè ebe a na-egosi ya naanị n'etiti eze ugwu na eze ndịda, akara ndị nke alaeze abụọ ahụ na-aga n'ihu n'ime isiakwụkwọ ahụ dum.

N'amaokwu nke ise, e guzobere eze ndịda, ọ dika ike, ma eze ugwu dika ike, alaeze ya kwa ka ukwu. Mgbe ahụ n'amaokwu nke isii, eze ndịda tūrū aro ka e nwee mmekọrịta ọgbugba-ndụ na alaeze ugwu. E mere ka nkwekọrịta udo ahụ sie ike site n'aka eze ndịda inye eze ugwu nwa ya nwanyi, ka eze ugwu wee lụọ ya ma kwado ọgbugba-ndụ ha site n'ikekọrịta njikọ ezinulo. Eze ugwu kwetara, wepuo nwunye ya n'akụkụ, lụọ ada-eze si ndịda, e wee bido ọgbugba-ndụ ahụ.

N'ikpeazụ, adaeze nke ndịda mụrụ nwa-nwoke; ma n'ikpeazụ eze nke ugwu wee gwu ike n'ebe nwunye ọhuru ya nọ, wee chupụ ya n'akụkụ, dika o mere nwunye mbụ ya, ma kpoghachite nwunye mbụ ya. Ma ozugbo e weghachiri nwunye mbụ ahụ, ma o nweta ohere, o gburu eze nke ugwu, nwunye ya nke ndịda, nwa ya, na igwè ndị Ijpt ya dum. Omume a nke nwunye mbụ ahụ igbu adaeze nke ndịda na nwa ya kpasuru ezinulo adaeze nke ndịda ahụ iwe, otu n'ime ụmụne ya nwoke wee bulie agha ma buso alaeze nke ugwu agha.

Agha ndịda meriri eze ugwu, ma a gburu nwunye mbụ ahụ nke gburu eze ugwu ahụ, ya na nwunye ya nwanyị nke ndịda na nwa ya. E mesịa, e jidere nwa nwoke nke nwunye mbụ ahụ, onye e tinyere dị ka eze na-achị ugwu n'oge ọnwụ nna ya, wee bufee ya laghachi n'Ijipt site n'aka eze ndịda, tinyere ụfọdụ ihe arụ na arụsị ndị Ijipt nke alaeze ugwu weputara n'alaeze ndịda n'agha ndị gara aga. Mgbe ọ nọlarị n'Ijipt, eze ugwu ahụ a dotara n'agha dara n'elu inyinyanya ma nwụọ. Uriah Smith kọwara akụkọ ihe mere eme ahụ dika ndị a.

“AMAOKWU 6. Ma n'isi ngwucha afọ ndị ahụ ha ga-ejikọta onwe ha ọnụ; n'ihia na ada eze nke ndịda ga-abiakwute eze nke ugwu ime nkwekorita: ma ọ gaghị ejide ike nke ogwe-aka; ọ gaghikwa eguzo, ya na ogwe-aka ya; kama a ga-enyefe ya, na ndị wetara ya, na onye mụrụ ya, na onye mere ka ọ sie ike n'oge ndị a.”

“Agha na-enwe ugboro ugboro n'etiti ndị eze Ijipt na Siria. Karịsịa ka ọ dị otu a n'oge Ptolemy Philadelphus, eze nke abụọ nke Ijipt, na Antiochus Theos, eze nke atọ nke Siria. N'ikpeazụ, ha kwetara ime udo n'ọndụ na Antiochus Theos ga-achupu nwunye ya mbụ, Laodice, na ụmụ ya ndị ikom abụọ, ma lụọ Berenice, ada Ptolemy Philadelphus. Ya mere, Ptolemy wetara ada ya nye Antiochus, na-enye ya ya na nnukwu ego isi-ulo na-enweghị atụ.”

“Ma ọ gaghị ejide ike nke ogwe aka ahụ; ya bụ, mmasị ya na ike ya n'ebe Antiochus nọ. Ma otú ahụ ka o mere; n'oge na-adighi anya mgbe nke ahụ gasiri, n'ime oku nke ihunanya, Antiochus kpoghachiri nwunye mbụ ya, Laodice, na ụmụ ya, ọzọ n'ulo eze. Mgbe ahụ amụma ahụ sirị, 'O gaghikwa eguzo [Antiochus], ma ọ bụ ogwe aka ya,' ma ọ bụ mkpuru ya. Laodice, ebe e weghachiri ya n'amara na n'ike, turu egwu na, n'ime agbanwe-agbanwe nke agwa ya, Antiochus ga-emekwa ya ihere ọzọ, ma kpoghachite Berenice; ma n'ighota na ọ dighi ihe ọzọ ma e wezuga ọnwụ ya ga-abụ nchebe zuru ezu megide ohere dị otu a, o mere ka e nye ya nsi obere oge mgbe nke ahụ gasiri. Ọ bụkwa na mkpuru ya sitere n'aka Berenice esoghị ya n'alaeze; n'ihia na Laodice haziri ihe nile n'uzọ ga-eme ka ocheeze ahụ buru nke okpara ya, Seleucus Callinicus.”

“Ma ajọ omume dị otú ahụ apughị idite ogologo oge n'enwetaghị ntaramahụhụ, dika amụma ahụ n'ihu na-ebu amụma, ma dika akụkọ ihe mere eme na-esote na-egosikwa.”

“AMAOKWU 7. Ma site n'alaka mgborogwu ya ka otu ga-ebili n'ọndụ ya, onye ga-abia na usuu ndị agha, banye n'ebe e wusiri ike nke eze ugwu, meekwa ihe megide ha, ma merie: 8. Ọ ga-ebukwa ha laa n'agha n'Ijipt chi ha dị iche iche, tinyere ndị-isi ha, na arịa ha dị oké ọnụ ahia nke ọlaocha na nke ọlaedo; ọ ga-anogidekwa otutu afọ karịa eze ugwu. 9. Ya mere eze ndịda ga-abata n'alaeze ya, ma laghachi n'ala nke aka ya.”

“Alaka a nke si n'otu mgborogwu ahụ na Berenice bụ nwanne ya nwoke, Ptolemy Euergetes. Ozugbo ọ nọchiri nna ya, Ptolemy Philadelphus, n'alaeze Ijipt, n'ikpa oku imegwara ọnwụ nwanne ya nwanyị, Berenice, o welitere agha dị ukwuu, wee wakpo okèala eze ugwu, ya bụ, nke Seleucus Callinicus, onye ya na nne ya, Laodice, na-achị n'Siria. O wee merie ha, ruo n'imeri Siria, Silisia, akuku ndị elu n'ofe Yufretis, na ihe fọrọ nke nta ka ọ buru Eshia dum. Ma mgbe ọ nuru na e welitere nnupuisi n'Ijipt nke chorọ ka ọ laghachi n'ulo, o kwakoro alaeze Seleucus, were talent ọlaocha iri puku anọ na arịa ndị dị oké ọnụ ahia, na onyinyo chi puku abụọ na narị ise. N'etiti ndị a bụ onyinyo ndị Cambyses buru na mbụ si n'Ijipt were gaa Peshia.

Ndị Ijpt, ebe ha nyefere onwe ha kpamkpam n'ife arụsị, nyere Ptolemy aha Euergetes, ma ọ bụ Onye Na-emere Ọma, dika nkwanye ugwu n'ihị na ọ si otú a, mgbe ọtụtụ afọ gasịrị, weghachitere ha chi ha e dotara n'agha.”

“Nke a, dī ka Bishọp Newton si kwuo, bụ akụkọ Jerome, nke e si n'aka ndị odeakụkọ oge ochie weputa; ma, dika ọ na-ekwu, e nwekwara ndị odeakụkọ ka dī ugbu a bụ ndị na-akwado ọtụtụ n'ime otu nkowa ndị ahụ. Appian na-eme ka anyị mara na Laodice, mgbe o gbusiri Antiochus, ma mgbe ya gasiri Berenice na nwa ya, Ptolemy, nwa Philadelphus, iji boro ọbọ maka igbu ochu ndị ahụ, wakporo Siria, gbuo Laodice, ma gaa n'ihu ruo Babilon. Site n'aka Polybius ka anyị mutara na Ptolemy, onye a na-akpokwa Euergetes, ebe o ji oke iwe juputa n'ihị mmeso obi ojoo e mesoro nwanne ya nwanyi, Berenice, jiri agha banye na Siria, werekwa obodo Seleucia, nke ndị agha nche nke ndị eze Ijpt nogidere na-ehekwa ruo afọ ole na ole sochirinụ. N'uzo dī otu a ka o si bata n'ebe e wusiri ike nke eze ugwu. Polyenus na-ekwusi ike na Ptolemy mere onwe ya onye nwe ala ahụ niile site n'Ugwu Taurus ruo India, n'enweghi agha ma ọ bụ ogo; ma o nyere ya n'amaghi ama n'aka nna kama n'aka nwa. Justin na-ekwuputa na ọ buru na a kpoghaighi Ptolemy n'Ijpt n'ihị nnupuisi ime ulo, ọ gaara enweta alaeze Seleucus dum. N'uzo dī otu a ka eze ndida si bia n'ime ochichi nke eze ugwu, laghachikwakwa n'ala nke ya, dī ka onye-amuma buru uzo kwuo. O mekwara ka ndu ya diri ogologo karja nke eze ugwu; n'ihị na Seleucus Callinicus nwuru n'ochunta-ala, n'ihị ida n'inyinya ya; ma Ptolemy Euergetes biri afọ anọ ma ọ bụ ise karja ya.” Uriah Smith, Daniel na Mkpughe, 250–252.

Otu njirimara amuma nke Rom, ya mere nke eze ugwu, bụ na ka e wee guzosie ya ike n'ocheeze, a ghaghị imeri ihe mgbochi ala atọ. Eze ugwu mbu n'oge na-esote alaeze Alexander e bibiri emebi ka e guzobere site n'aka Seleucus Nicator, onye jere ozi dika ochiagha nye Ptolemy (eze ndida) nwa oge ntakiri n'etiti afọ 316 na 312 T.K. Amaokwu nke ise na-ekwu maka eziokwu a mgbe ọ na-asị, “Eze ndida ga-adị ike, na otu n'ime ndi isi ya; ọ ga-adikwa ike karja ya.” Ptolemy bụ eze ndida, ma o nwere ochiagha (otu n'ime ndi isi ya), onye e kpebiri ka ọ buru onye ka Ptolemy ike, ma nkebi okwu ikpezu nke amaokwu nke ise na-asị, “ma nwee ochichi; ochichi ya ga-abu ochichi ukwu.” Ochiagha Ptolemy, bụ Seleucus, ga-abu eze ugwu mbu. Ma ka Seleucus wee buru eze ugwu, ọ ga-adị mkpa ka ọ kewapu onwe ya n'aka eze ndida, ma emesia merie mpaghara ala atọ.

Mpaghara mbu Seleucus meriri bụ Owuwa Anyanwu na 301 BC. Mgbe ahụ, o meriri Odida Anyanwu (nke onye nochiri Cassander jidere) na 286 BC, ma o wegbara okèala nke atọ ya n'Ugwu mgbe o meriri Lysimachus na 281 BC. E guzobere eze ugwu ahụ n'ocheeze na 281 BC.

Nkwekọrta udo e mechara mee ya na eze ndida mere na afọ 252 T.K. Afọ isii ka e mesiri, na 246 T.K., e gburu Berenice (adaeze ndida ahụ), nwa ya nwoke, na ndi niile so ya. Eze ndida ahụ mechara jide nwa Laodice, bụ Seleucus Callinicus, were ya laghachi Ijpt, ebe ọ nwuru mgbe ọ dara n'elu inyinya. Ochiichi eze mbu nke ugwu sitere na 281 T.K. ruo 246 T.K., nke hà nhata afọ iri atọ na ise.

Eze mbu nke ugwu n'isi nke iri na otu meriri ihe mgbochi ala atọ ka e wee guzosie ya ike n'ocheeze. Rom ndi ogo mmuo merikwara ihe mgbochi ala atọ ka e wee guzosie ya ike n'ocheeze [Lee Daniel 8:9], Rom Papal merikwara ihe mgbochi ala atọ ka e wee guzosie ya ike n'ocheeze

[Lee Daniel 7:20]. Rom nke oge a na-emerikwa ihe mgbochi ala atọ ka e wee guzosie ya ike n'ocheeze [Lee Daniel 11:40–43].

Ozugbo e guzobechara n'ocheeze, eze mbụ nke ugwu chiri afọ iri atọ na ise. Ozugbo e guzobechara n'ocheeze, Rom nke ndi ogo mmuo chiri otu "oge" (afọ nari atọ na iri isii). Ozugbo e guzobechara n'ocheeze, Rom nke papal chiri "oge, oge di iche iche, na nkewa nke oge" (afọ otu puku nari abuo na iri isii.) Ozugbo e guzobechara n'ocheeze, Rom nke oge a ga-achi onwa iri anọ na abuo nke ihe nnochianya (nke a makwaara dika "otu awa").

Nwanyinna White na-eme ka anyi mara na "a ga-emegharikwa otutu n'ime akuko e dekorọ n'isi nke iri na otu nke Daniel." O wee kpoọ amaokwu iri atọ na otu ruo iri atọ na isii, ma si, "ihe omume ndi yiri nke a kowara n'okwu ndi a ga-eme." N'ime amaokwu ndi ahụ, Rome nke pope (ihe aru ahụ nke na-eme ka ebe ahụ buru ihe togboro n'efu), ka "e debere" n'ocheeze n'afọ 538, ma mgbe ahụ o na-akpagbu ndi Chineke ruo "otutu ubochi" (afọ otu puku nari abuo na iri isii), ruo mgbe "iwe" mbu ahụ mezuru n'afọ 1798. A na-emeghari akuko ihe mere eme nke amaokwu iri atọ na otu ruo iri atọ na isii n'ime amaokwu isii ikpeazu nke isi nke iri na otu, ma akuko ahụ e gosikwara ya n'uzo zuru oke dika onyinyo n'amaokwu ise ruo itoolu.

Ikwuputa Seleucus di ka eze ugwu n'afọ 281 T.K., kwekorọ na afọ 538. Ha abuo na-anochi anya idobe eze ugwu n'ocheeze n'ogwugwu imeri ihe mgbochi ala atọ. A na-egosiputa oge ochichi papal n'uzo di iche iche; ubochi otu puku nari abuo na iri isii, onwa iri anọ na abuo, oge, oge di iche iche na nkewa nke oge, ohere, na afọ atọ na okara. Ochichi Seleucus diri afọ iri atọ na ise, ma otu uzo n'uzo iri, ma o bu otu utu, nke iri atọ na ise bu atọ na okara. Otu uzo n'uzo iri nke afọ iri atọ na ise ka a na-egosikwa dika "atọ-nkwa-ise" (3.5) afọ. "Atọ na okara" bu akara nke oge ochichi papal.

Ndi popu natara onya ya na-egbu egbu n'afọ 1798 mgbe eze nke ndida, Napoleon Bonaparte (nke putara "nwa a goziri agozi"), zitere ochiagha ya ka o kporo popu ahụ n'agha. Otu afọ ka e mesiri, n'afọ 1799, popu ahụ nwuru n'ochichi mgbapu, dikwa ka eze mbu nke ugwu, onye eze nke ndida kpokwara n'agha. Seleucus Callinicus nwuru site n'ida n'elu inyinya mgbe o no n'agha na Ijipt. Popu ahụ bu onye ahụ nke norokwasiri anu ohia ahụ. Anu ohia ahụ nochiri anya usoro ochichi ndoro ndoro ochichi nke popu ahụ jiri mezuo oru Setan ya. E gburu anu ohia ahụ n'afọ 1798, popu ahụ nke norokwasiri ya ma chikwaa ya wee nwuo otu afọ ka e mesiri. Seleucus Callinicus nwuru site n'ida n'elu inyinya (anu ohia o norokwasiri). Ndagha nke ndi popu n'afọ 1798 na 1799 ka e gosiputara n'uzo zuru oke site na ndagha nke eze mbu nke ugwu.

Ihe kpatara ka iwe eze nke ndida bilie megide eze nke ugwu bu mmebi nkwekorita udo, nke a nochiri anya ya site n'itinye Berenice (nwynye ndida) n'akuku na onwu sochiri ya n'aka Laodice. Napoleon abatala n'ime nkwekorita udo n'etiti France nke Mgbanwe ahụ na steeti ndi popu n'afọ 1797. A kporo nkwekorita ahụ aha obodo Tolentino di na Ancona, Italy, ebe e debanyere ya aka. N'uzo goomenti, o kwusiri na Februari, 1798, mgbe France jidere popu n'agha. Ihe mere e ji kagbuo nkwekorita ahụ bu mbọ France ime ka Mgbanwe ya gbasaa.

Jeneral Duphot nke Napoleon no na Rom n'afọ 1797 dika otu n'ime ndi agha njem France nke Directory, bu ochichi na-achi France n'oge ahụ, zitere. Ebumnobi nke njem agha France gara Italy,

nke gunyere ino Jeneral Duphot na Rom, bu ikwado Republic nke Rom, bu steeti na-adabere n'aka France nke diri naani nwa oge, nke ndi agha mmeghari ochichi France hiwere na Peninsula Italy. Ndi France no na-arusi oru ike n'ikwado mmeghari ochichi mgbanwe na n'igbasa echiche mgbanwe n'ofe Europe n'oge a. N'Italy, ha chorọ ikwatu ochichi ndi eze ma guzobe republic ndi e ji Republic France mee ihe atu.

Onuno Duphot na omume ya na Rom kpalitere mmegide sitere n'aka otu ndi na-agbaso odinala, gunyere ndi na-akwado Ala ndi Pope na ndi ochichi eze obodo. N'onwa Disemba, 1797, n'oge esemokwu di n'etiti ndi agha France na ndi na-akwado Ala ndi Pope, e gburu General Duphot, ma si otu a mee ka e guzobe ihe ngoru Napoleon ga-eji ziga General Berthier n'afọ sochirinụ ka o jide pope n'agha. Nkwekorita udo e mebiri emebi n'etiti ndi eze nke ndida na nke ugwu nyere mkpali, n'akuko ihe mere eme abuo ahụ, ka eze nke ugwu buru onye eze nke ndida dotara n'agha.

Amaokwu nke asato na-ekwu, "o ga-ebukwa n'agha gaa Ijpt chi ha, ya na ndi isi ha, na arja ha ndi di oké onu ahia nke olocha na nke oloed." Mgbe Ptolemy laghachiri Ijpt n'ime mmezu nke amaokwu a, ndi Ijpt nyere ya aha "Euergetes" (Onye Na-emere Oma), di ka ekele maka oru ya n'ilaghachite arusi ha na ihe ncheta ha ndi e wepuru n'aka ha na mbu site n'aka eze ugwu. N'afọ 1798, ikwakoro Rom site n'aka ndi France mere. N'otu ubochi naani ya, ndi oka mmuta akuko ihe mere eme dere na a huru ugbo inyinya ise nari, nke inyinya na-adokpu, n'okpuru nche siri ike nke ndi agha, ka ha na-apu n'obodo ahụ.

N'ime njem ngaghari ahụ, e nwere onu ogugu di ukwu nke ihe osise akpu ochie na ihe osise nke oge Renaissance nke France na-anapu n'ikweko na nkwekorita udo Tolentino nke e mebiri emebi. N'ime oru nka ndi ahụ so otu Laocoon, Apollo Belvedere, Gaul na-anwu anwu, Cupid na Psyche, Ariadne n'agwaetiti Naxos, Venus nke Medici, na nnukwu ihe oyiyi nke Tiber na Nai; akwa a kpara akpa na ihe osise nke Raphael, gunyere Transfiguration, Madonna di Foligno, Madonna della Sedia, Santa Conversazione nke Titian; na otutu oru ndi ozo. O bu naani otutu afọ mgbe e mesiri ka e gosiputara akụ ndi a e zuru ezu n'ulo ngosi ihe mgbe ochie Musee Napoleonian di na Louvre, nke e meghere na 1807. Dika a na-eme ememme Ptolemy n'ih iweghachite akụ ndi Ijpt, e debere akụ ndi e si Rom buru n'akuku nke ulo ngosi ihe mgbe ochie ahụ nke akporo aha Napoleon.

Amaokwu nke ise ruo nke itoolu bu nkwekorita zuru oke na akuko ihe mere eme nke malitere n'afọ 538 ma kwusi na 1798 na 1799. Ha kwekorọ na amaokwu nke iri ato na otu ruo nke iri ato na isii, nke a na-anochi anya ya n'amaokwu isii ikpeazu nke isi ahụ, nke na-akowa inye ike ikpeazu nke Rom nke oge a ka o na-emeri ihe mgbochi ato, ma n'ikpeazu rute na njedebe ya ebe onye obula agaghị enyere ya aka. Amaokwu nke iri na-akozị akuko ihe mere eme nke 1989.

Ma umu ya ndi ikom ka a ga-akpalite, ha ga-achikota igwe nke nnukwu usuu agha: otu n'ime ha ga-abia n'ezie, juputa gafee okè, ma gafee: mgbe ahụ o ga-aloghachi, a ga-akpalikwa ya, ruo obuna n'ebe ya e wusiri ike. Daniel 11:10.

Mmezuzu nke amaokwu nke iri n'akuko ihe mere eme na-anochi anya afọ 1989, mgbe ochichi pope, n'ime nzuzo ya na Ronald Reagan jikoro aka, "jubigara okè" ma "gafee" Soviet Union, hapu naani ebe e wusiri ike ya (Russia), ebe Soviet Union (USSR) gbazere n'azu mmeghari Perestroika.

Ma n’oge ọgwụgwụ ka eze nke ndịda ga-agba ya mgba: ma eze nke ugwu ga-abiakwute ya di ka ifufe-ọlulụ, ya na ụgbọ agha, na ndị na-agba inyinyanya, na ọtụtụ ụgbọ mmiri; ọ ga-abanyekwa n’ime mba ndị ahụ, o wee juputa ma gafee. Daniel 11:40.

Akụkọ ihe mere eme nke amaokwu nke iri na-anọchi anya mmeghachi omume megide mmeri eze nke ugwu meriri site n’aka eze nke ndịda n’afọ 246 T.K., ma burukwa ihe nnochianya nke mmeghachi omume megide mmeri eze nke ugwu meriri site n’aka eze nke ndịda n’afọ 1798. Amaokwu nke iri anọ malitere n’oge ọgwụgwụ n’afọ 1798, mgbe eze nke ndịda (France na-ekweghị na Chineke) nyere eze nke ugwu (ike papal) onya na-egbu egbu, ma mezue site n’ida nke Soviet Union n’oge ọgwụgwụ n’afọ 1989. Oge ọgwụgwụ nke afọ 1798 ka e ji okwu a na amaokwu nke iri anọ nọchite anya ya: “Ma n’oge ọgwụgwụ ka eze nke ndịda ga-akụ ya.” “Kọlọn” (:) nke na-ekewa akụkọ ikpeazụ nke amaokwu ahụ, na-akara “oge ọgwụgwụ” ọzọ n’afọ 1989. “Ma eze nke ugwu ga-abia megide ya di ka ajo ifufe, ya na ụgbọ inyinyanya, na ndị na-agba inyinyanya, na ọtụtụ ụgbọ mmiri; ọ ga-abanyekwa n’ime mba ndị ahụ, ọ ga-ebili dika idei mmiri ma gafee.”

Anyi ga-aga n’ihu n’omumụ a n’isiokwu na-esote.

“E kwere ka mba ọbụla nke batara n’ogbo omume were ọnọdụ ya n’ụwa, ka e wee hụ ma ọ ga-emezu ebumnobi nke ‘Onye Nche na Onye Nso.’ Amuma esorola mbilite na ọdịda nke nnukwu alaeze ukwu nke ụwa—Babilon, Mido-Peshja, Gris, na Rom. N’ihe gbasara nke ọ bụla n’ime ndị a, dika o siri dika n’ebe mba ndị nwere ike di nta nọ, akụkọ ihe mere eme meghariri onwe ya. Nke ọ bụla nwere oge ule ya, nke ọ bụla dara, ebube ya lara n’iyi, ike ya hapuru ya, onye ọzọ wee were ọnọdụ ya....”

“Site n’iri elu na ọdịda nke mba di iche iche, dika e mere ka o doo anya n’akwukwo nke Akwukwo Nso di nso, ha kwesiri imuta otu otuto mputa na nke ụwa a naani ya si buru ihe na-abaghị uru. Babilon, tinyere ike ya niile na ima mma ya nile, nke ụwa anyi ahubeghi udi ya ozo kemgbe ahụ,—ike na ima mma nke n’anya ndi mmadu nke oge ahụ yiri ihe siri ike ma na-adigide adigide,—lee otu o si kpankpan gafee! Di ka ‘ifuru nke ahijia’ ọ laala n’iyi. Otu a ka ihe niile na-enweghi Chineke dika ntala ha si ala n’iyi. Naani ihe ahụ nke ejikotara na nzube Ya ma na-egosiputa agwa Ya ka puru idigide. Ukpuru Ya bu naani ihe ndi guzosiri ike ụwa anyi maara.” Education, 177, 184.